

Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası

Özer Özocak*

Özet

Farklı tanımlamalar yapılırsa da diaspora kavramı, genel olarak tarihî süreçte yaşadıkları topraklardan ayrılan milletleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramın kapsamı içine Türkler, Kürtler, Yahudiler, Ermeniler, Çinliler, Afrikalılar gibi çok sayıda milletten ve coğrafyadan insanlar girmektedir. Diaspora milletleri arasında sayıları, ekonomik ve siyasi güçleri ve lobi kuruluşları ile bazı milletler ön plana çıkmıştır. Bu milletlerden biri de Ermenilerdir. Ermeni diasporası ABD, Fransa, Lübnan, Rusya, Kanada ve Güney Amerika ülkelerini de içine alan pek çok ülkede varlıklarını sürdürmektedir. Ermeni diasporası varlığını sürdürdüğü ülkelerde, soydaşlarına Ermenice'yi, Ermeni kültürünü ve kimliğini öğretmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan 1915 Olaylarıyla ilgili Ermeni tezlerinin kabulü ve Ermenistan'la yaşadıkları ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerinin artırılması için gayret sarf etmektedir.

Diaspora Ermenileri, hedeflerinin başarıya ulaşabilmesini temin amacıyla lobi kuruluşları oluşturdular. Bu kuruluşlar vasıtasıyla hem Ermenistan hükümeti hem yaşadıkları ülkelerin siyasileri üzerinde baskı mekanizması vücuda getirdiler. Diaspora Ermenileri ve Ermenistan, beraber hareket

ederek Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Dünya Kiliseler Konseyi, İnsan Hakları Derneği, Permanent Peoples Tribunal (Daimi İnsan Hakları) gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde ve Arjantin, Almanya, Belçika, Şili, Güney Kıbrıs, Fransa, Litvanya, İtalya, Rusya, Slovakya, İsveç, İsviçre, Vatikan, Venezuela, Hollanda, Lübnan ve ABD'nin 41 eyaletinde farklı mercilerde sözde soykırım iddialarını onaylar nitelikte kararlar aldırıldılar. Ermeni diasporası aldırıldığı bu kararlar ile Türkiye'nin uluslararası arenada yalnızlaştırılmayı, Ermeni diasporasının etkinliğini artırmayı ve Ermenistanı güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada 1915 Olaylarının 100. yılı yaklaşırken, diaspora kavramı ve Ermeni diasporasının üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Ermeniler, Türkiye, 1915 Olayları ve Lobıcılık.

Diasporanın Tanımı

Diaspora (διασπορά), köken itibarıyla Grekçedir. Türkçede kopuntu kelimesiyle karşılanmıştır.¹ Etimolojik açıdan incelendiğinde, dia (δια) ve spora (σπορά) sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulduğu görülür. Bunlardan dia dağılmak ve saçılmak anlamlarına, spora ise tohum anlamına gelmektedir. Gerçek anlamıyla kullanıldığında bir şeyin dağılması, saçılması ve toprak üzerine atılan tohumların farklı noktalara dağılması, saçılması anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle kavram esas itibarıyla botanik bilimiyle ilgilidir.²

Diaspora kavramı, özü itibarıyla her ne kadar botanikle ilgili olsa da zaman içinde gerçek anlamından uzaklaştı ve tarihi süreç içerisinde çeşitli sebeplerle ve çeşitli yollarla yaşadıkları topraklardan uzaklaşan, başka bölgelere, coğrafyalara yerleşen insan topluluklarını ifade etmek için kullanılmaya

(*) Arç. Gör., Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Diaspora Masası.

(1) Türkçe Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s. 1215.

(2) Martin Baumann, "Diaspora: Genealogy Of Semantics And Transcultural Comparison", *Numen*, s.47, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2000, s. 315-316.

başlandı. Diğer taraftan diaspora kavramının kullanımı, yakın dönemlerde oldukça yaygınlaştı. Diasporaya, kullanılmaya başlandığı ilk zamanlarda salt dağılma ve sürgün edilme anlamları yükleniyordu. Bu dar çerçeve zaman içinde kırılarak kavram sadece zoraki göçleri tasvir etmek için kullanılmaktan sıyrıldı. Artık bazen etnik grupları, politikacıları, mültecileri ve göçmenleri ifade eder hale geldi.³

Diaspora kavramı, üzerinde milletler bazında Yahudiler adına bir tekel söz konusuydu. Bu haliyle diaspora denildiğinde nasıl akla göç, sürgün gibi acı olaylar geliyorsa aynı şekilde insan topluluğu deniliğinde de akla Yahudiler geliyordu.⁴ Ancak kavramın evreni, başta Grekler olmak üzere yaşam sahalarından çeşitli sebeplerle uzaklaşan diğer milletleri de tanımlamak için kullanılmasıyla ciddi anlamda genişledi. Bu genişlemeyi müteakip kavramın yelpazesi bir göçmeni, gurbetçiyi, sığınmacıyı, misafir işçiyi ve sürgün edilen toplulukları, deniz aşırı toplulukları ve etnik toplulukları içine almaya başladı.⁵ Diaspora'nın kullanım alanının genişlemesi, kavramın etki ve gücünü artırmanın yanı sıra kavram kargaşasına da sebep oldu.⁶

Diaspora, ilk kez M.Ö 5. yüzyılın başlarında Sophocles, Herodotus, Thucydides tarafından kullanıldı. Grekler, bu ifadeyi Arkaik dönemde (M.Ö 800-600) Küçük Asya ve Akdeniz'deki Grek kolonilerini tanımlamak için kullandılar.⁷ Günümüzdeki anlamıyla kullanımının kaynağını, M.Ö 3.yüzyılda İskenderiye'de yetmiş Yahudi âliminin Eski Ahit'in Grek diline tercümesinden aldı. Eski Ahit'i Grekçeye çevirenlerin yetmiş kişi olmasından dolayı bu kutsal kitap, yetmişler anlamına gelen "Septuaginta" olarak bilinmektedir.⁸ Septuaginta'da diaspora kavramı, yirmi farklı yerde kullanıldı. Bu tercümede diasporanın kullanımının, Babillilerin M.Ö 586'da Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra başlayan Yahudi sürgünüyle ve insanların neden olduğu hadiselerle ilgili olmadığı da görülmektedir.⁹ Diaspora'nın yakın zaman-

lara kadar kullanım sahalarından biri de Hıristiyan Gelenekleri içerisinde oldu. Diaspora kavramı, İncil'de üç yerde kullanıldı.¹⁰

Diaspora Kavramına Dair Yaklaşımlar

Diaspora kavramıyla ilgili temelde iki görüş söz konusudur. Bu görüşlerden ilki Robin Cohen, William Safran, James Clifford gibi diaspora araştırmacılarının üzerinde durdukları eski tip ya da geleneksel diaspora yaklaşımıdır. Bunlardan Robin Cohen'in diaspora için belirlediği bazı unsurlar şunlardır:

- (3) James Clifford, "Diasporas", *Cultural Anthropology*, Vol. 9, No. 3, 1994, s.303.
- (4) Yehuda Devleti, M.Ö. 7. yüzyılın başlarında, Kral Yehoyakim zamanında Mısır'ın yudusuna haline geldi. Babil Kralı Nabukadnezar, Mısır ordularını yenilgiye uğrattıktan sonra Kudüs'e gelip Yehuda Kralını, saray erkânını, subayları, meslek erbaplarını ve aydınları Babil'e sürgün etti. Babil Kralı Nabukadnezar, Kral Yehoyakim'in yerine oğlu Tsedekiya'yı geçirdi. Ancak itaatsizliğin devam etmesi üzerine büyük bir orduyla Yehuda Krallığı topraklarına girdi. Ülkenin kalelerini yıktı, Kudüs'e girip kenti harabeye çevirdi, Süleyman Tapınağı (Bet Amiktaş)'nı yıktı ve neredeyse ülkenin bütün nüfusunu Babil'e sürdü. Süleyman Tapınağı'nın yıkılmasından 1948'e kadar ki süreçte Yahudiler örgütlü devlet düzenine tam olarak geçemediler. Bu hadise, Yahudilerin milli hafızalarında çok derin izler bıraktı ve Yahudilerde diaspora bilinci oluşmasında çok önemli rol oynadı. bkz: Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2000, s.50-54.
- (5) Clifford, a.g.m., s.303.
- (6) Waltraud Kokot, Khachig Tölölyan, Carolin Alfonso, *Diaspora, Identity and Religion*, Routledge, New York, 2003, s.2.
- (7) Bu tarihlere Grekler yoksulluk, aşırı nüfus ve site devletleri arasında meydana gelen savaşlardan dolayı buldukları yerlerden göç etmiş, yaşadıkları yerlerden başka sahalarda yerleşmiş, koloniler kurmuş olsalar da diaspora esas itibarıyla olumlu bir anlam taşımaktaydı. Grekler için diaspora, yağma hareketleri ve savaşlarla genişlemelerini sürdürmek anlamına geliyordu. Bu dönemde yağma hareketleri ve savaşlarla genişlemeler Grek diasporasının baskın niteliğini de oluşturuordu. bkz: Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1971; Fernand Braudel, *Bellek ve Akdeniz Tarih Öncesi ve Antikçağ*, Metis Yay., İstanbul, 2006; Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2007.
- (8) A.S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English*, Oxford University Press, Great Britain, 1974, s.1124.
- (9) Septuaginta'da genellikle iddia edildiğinin tersine, İbranice galut, galah ya da golah (gola) kelimeleri Grekçe'ye çevrilirken diaspora kullanıldı. Bu kelimeler, Eski Ahit'in Grekçeye çevirisi sırasında, bazı Grekçe kelimelerin içine serpiştirildi. Bu Grekçe kavramlar apoikia (göç, emigration), paroikia (yurt dışına yerleşim, settlement abroad), metoikia (göç etme, emigration), metoikesia (taşınma, transportation), aikhmalosia (savaş esirliği, wartime captivity) ve apokalupsis (revelation)'dir. bkz: Baumann, a.g.m., s. 316-317.
- (10) Hıristiyanlıkta, İslamiyet'te ve diğer bazı dinlerde inanan kimseler, hacı olabilmek için zaman zaman dinlerinde kutsal olarak kabul edilen mekânlara gitmektedirler. Bunlardan Hıristiyan hacılar doğdukları, büyüdükleri yerlerden dini bir vazifeyi yerine getirmek için farklı coğrafyalara gidip yerleşmişler, diasporanın tanımına göre farklı yerlere dağılıp, saçılmışlardır. Bu Hıristiyan hacılar, yerleştikleri yerlerde doğal olarak bir insan grubu da oluşturuyorlardı. Hıristiyan hacıların oluşturduğu kilisenin, inançlarına göre kurtarıcı kabul ettikleri şehir Tanrısının dönüşünü bekleme süreci de diasporayla ilgilidir. Bu bekleme süreci M.S 4.yüzyılda yok olma eğilim gösterdi. Reformlar ve karşı reformlar döneminde yeniden ortaya çıktı. Bu dönemde Katolik ülkelerdeki Protestan azınlıkları ya da tam tersi Protestan ülkelerdeki Katolik azınlıkları tanımlamak için kullanıldı. bkz: Baumann, a.g.m., s. 316-318.

1. Anavatandan genellikle travmatik bir biçimde iki ya da daha fazla bölgeye dağılmak.
2. İş aramak, ticaret yapmak ya da kolonyal isteklerle bir anavatandan yayılmak.
3. Anavatanlarındaki yaşamlarının, tarihinin ve başarılarının da içinde yer aldığı ortak bir hafıza ve mite sahip olmak.
4. İdealize edilmiş eski bir yurdun zihinlerde yaşatılması ve bu yurdun varlığını sürdürmesi, restorasyonu, güvenliği ve refahı için ortak bağın olması.
5. Geri dönüş hareketinin ortak bir heyecan kazanması.
6. Güçlü bir bilincin belli duygular, ortak tarih ve ortak kader inancına dayalı olarak uzun yıllar sürdürülmesi.
7. Yaşanılan ülkenin toplumuyla aralarındaki ilişkinin sorunlu olması. Yaşanılan ülkenin diaspora grubunu kabul etmemesi ya da diğer sıkıntıların yaşanması.
8. Diğer ülkelerdeki ırkdaşlarıyla birbirlerine sempatiyle yaklaşmaları ve dayanışma içinde olmaları.
9. Çoğulculuğun toleransı içinde yaşadıkları ülkeleri zenginleştirebilmeleri.¹¹

Diasporanın evrenine dair bir diğer çerçeve Safran'a aittir. Safran'a göre diaspora'da bulunması gereken unsurlar şunlardır:

1. Yaşanılan bir yerden iki ya da daha fazla bölge ya da coğrafyaya dağılma.
2. Yaşadıkları yerlerden farklı yerlere dağılan insanların anavatanlarıyla ilgili ortak bir tarih, bakış açısı, mitlere sahip olmaları.
3. Yaşadıkları (yaşamaya başladıkları) bölgeleri tamamıyla kabul etmemeleri ve bu yüzden kendilerini yaşadıkları bölgelerden yalıtılmış hissetmeleri.
4. Kendilerinin ya da ataların göç ettikleri toprakların asıl vatanları olduğu ve

şartlar uygun olduğu takdirde bir gün o topraklara geri döneleceği düşüncesinin taşınması.

5. Anavatan topraklarıyla bağların sürdürülmesi ve anavatanın restore edilmesi, güvenliğinin ve refahının temin edilmesi gerektiği inancının taşınması.
6. Anavatanla ilişkilerin sürdürülmesi. Anavatan topraklarıyla ilişkinin sürdürülmesi ırkdaşlık bilinci ve aynı ırka mensup kişilerin yardımlaşmalarında önemli etkiye sahiptir.¹²

Eski tip ya da Geleneksel diaspora anlayışıyla ilgili bu kavramsallaştırma özellikle 1980'li yıllardan itibaren teknolojik gelişmelerin temellerinin atılması ve 1990'lı ve 2000'li yıllardan itibaren de yaşanan gelişmelerle diaspora yaklaşımlarına yeni bir bakış açısını zorunlu kıldı. Bu gelişmeler akabinde göçlerde meydana gelen değişimler beraberinde diaspora çağrışımlarının da zenginleşmesine yol açtı. Teknolojik gelişmelerle, diaspora milletleri anavatanlarıyla aralarındaki bağları güçlendirdiler.¹³ Modern yahut yeni dönemde diaspora, ulus ötesi ve küreselleşmeyle ilişkilendirildi. Yeni diaspora süreciyle ilgili Michele Reis şunları dile getirir:

“Klasik diaspora büyük oranda doğrudan doğruya, Yahudilerin, Filistinlilerin, Afrikalıların ve Ermenilerin durumunda olduğu gibi, sürgünle ilişkilendirilirken, deniz aşırı bölgelere yayılma ne anayurtlarından kesin bir kopuş ne de çağdaş diasporaya ilişkin olarak dai-

(11) Robin Cohen, “Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)*, Vol. 72, No.3, England, 1996, s.507-508.

(12) William Safran, “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”, *Diaspora 1*, No.1, 1991, s.83.

(13) Diaspora tabirinin tanımı ve kapsamı her ne kadar geniş olsa da diasporalar kendileri için anavatanın varlığı ve o topraklarla sürdürülen bağların ne derece kıymetli olduğunun bilincindedirler. Bu nokta da diasporada yaşayanların kendi kimliklerinden olanlarla bir araya gelerek kolektif diaspora bilincini inşa etmelerinin anavatanla aralarındaki bağların gücüyle orantılı olduğu da ayrı bir gerçektir. Al Rasheed'e göre anavatan, “sadece fiziksel sınırların çizilmesi, yerleşim ve insanların kökenlerinin dayandığı iddia ettikleri coğrafi merkezlerin belirlenmesini değil aynı zaman da güçlü duygusal bağları da içerir.” bkz: Ayça Kurtoglu, “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, *European Journal of Turkish Studies*, 2005, s.10.

mi olarak düşünülen diasporik grubun kökünden söküldüğü anlamına gelmektedir... 'Klasik diaspora'ya karşıt bir şekilde 'yeni diaspora' daha geniş bir çapta diasporik toplumlari kapsar ve bunların dağılmak için nedenleri, özellikle küreselleşmeye ilişkin olarak, klasik dönemdekinden çok daha çeşitlidir."¹⁴

Son olarak diasporanın bugünkü kullanımını, toprağa atılan bir tohumun toprak üzerinde farklı noktalara saçılıp yeşererek kendi kimliğiyle ürün vermesine benzemektedir. Toprağa atılan tohumun bir kısmı nasıl herhangi bir ürüne dönüşmeden yok olursa, diasporalar da dağıldıkları topraklarda kimliklerini kaybederek asimile olabilirler. Ancak belirtmemiz gerekir ki, yeni dönemle birlikte diaspora milletleri, teknolojik gelişmelerin verdiği avantajla yeni yaşamaya başladıkları ülkelerde kimliklerini kaybedip asimile olma tehdidine karşı daha dirençlidirler. Bu durum diaspora milletlerine, yaşamaya başladıkları yeni kültür havzalarında varlıklarını kültürleriyle, kimlikleriyle ve anavatanlarıyla aralarındaki münasebetlerle sürdürebilme imkanını sunmuştur.¹⁵

Ermenilerin Diasporalaşma Süreçleri ve Ermeni Diasporasının Nüfusu

Tablo:1-1923 yılında Ermenilerin yerleştikleri yerler ve nüfusları

Yerleşilen Yerler	Mevcut Ermeni Sayısı
SSCB	400.000
Yunanistan	45.000
Fransa	30.000
Bulgaristan	20.000
Kıbrıs	2.500
Diğer Avrupa Ülkeleri	2.000
Kuzey Amerika	35.000
Suriye	100.000
Lübnan	50.000
Irak	25.000
Filistin ve Ürdün	10.000
Mısır	40.000
Diğerleri	1.000

Kaynak: Justin McCharty, *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.134.

Tablo:2-1926 yılında Ermenilerin yerleştikleri yerler ve nüfusları

Ülke	Mevcut Ermeni Sayısı
Sovyet Ermenistan'ı	750.000
SSCB ülkeleri	820.000
ABD ve Kanada	120.000
Lübnan	50.000
İran	140.000
Fransa	35.000
Suriye	115.000
Türkiye	125.000

Kaynak: Nikola Bagrad Schahgaldian, "The Political Integration of an Immigrated Community into a Composite Society: The Armenian in Lebanon 1920-1974", *Columbia University*, 1979, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.47; Sedat Laçiner, *Türk-Ermeni İlişkileri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2004, s.36.

Ermeni diasporası'nın temelleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde atılmaya başlandı. Özellikle de I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Ermenilerin büyük bir nüfusa ve nüfuza sahip diaspora haline gelmelerine yol açtı.¹⁶ I. Dünya Savaşının başladığı 1914'ten, 1918'deki Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı Devleti'nin müttefikler karşısında yenilgiyi kabul etmesine ve Kurtuluş Savaşı'nın başlayıp Lozan'da yeni Türk devletinin bütün milletler kabul edilmesinin yolu açılana kadar ki süreçte, Ermeni diasporası özellikle de Anadolu'dan göç edenlerle asıl gücüne ulaştı. 1920'li yıllara gelindiğinde, Ermeniler tüm dünyaya yayılmış bir millet oldular. Bu tarihlerde Sovyet Ermenistan'ın da yaşayan Ermenilerin, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Ermenilere göre sayılarının

(14) İlhan Ersoy, "Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul'da Yaşayan Kırım Tatarları'nın Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak "TEPREŞ"^m", *Dokuz Eylül Üniversitesi*, İzmir, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.11.

(15) Roger Rosse, "Mexican Migration and The Social Space Of Postmodernism", *Diaspora* (1), 1991, s.157-167.

(16) Diaspora Ermenilerinin varlıklarını güçlü bir biçimde sürdürdüğü ülkelerden olan ABD'ye tehcir öncesinde yaptıkları göçler, değinilen dönemdeki göç karakteristiğini ortaya koymaktadır. 1915 yılına kadar ki göçler, sayı bakımından sınırlı, çoğunlukla erkek nüfusun eğitim alma, iş bulma ve ticari kaygılarla gerçekleştirdikleri göçlerdir. bkz: Ahmet Akter, *Tebcir Öncesi Anadoludan Amerika'ya (1834-1915)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007, Dickran Kouymjian, "Armenians in the United States , Les Armeniens aux Etats-Unis," *published in a special issue ArmÜnie: 3000 ans d'histoire of Les Dossiers d'ArchÜologie*, Paris, no. 177, December 1992, s. 136-138, M. Vartan Malcom, *The Armenian In America*, the Pilgrim press, Boston, s.104-112; Robert Mirak, *The Armenian In America*, St.Martin's Press, New York, 2004; Anny Bakalian, *Armenian Americans From Being To Feeling Armenian*, Transaction Publishers, New Jersey, 1993.

daha az olduğu görülmekteydi. Ermeniler artık Ortadoğu, Avrupa, Afrika, Latin Amerika ve Kuzey Amerika'yı da içerisine alan birden fazla coğrafyada yaşar hale geldiler. 1923 ve 1926'da Ermenilerin yerleştikleri yerler ve mevcutları tablo:1 ve tablo:2'de gösterildiği gibiydi.

Ermeni nüfus dağılımını gösteren bu tabloda Kıbrıs, Mısır, Yunanistan, Bulgaristan, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Polonya, Brezilya, Filistin, Arjantin gibi Ermeni nüfusuna sahip ülkelerin de bulunması gerekmektedir. Bu dönemde yalnızca Bulgaristan'daki Ermenilerin sayısının 22.000'i aştığı tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklar, Bulgaristan' da en az 46.000 Ermeni varlığından bahsetmektedir. Ayrıca Romanya için 43.000, Yunanistan ve Kıbrıs adası için 79.000 rakamları zikredilmektedir.¹⁷ Panossian'a göre ise; 1920'lerin ortasında Ortadoğu ve Balkanlar da 300.000, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya'da 250-300.000 civarında Ermeni yaşamaktaydı.¹⁸

2000'li yıllar itibarıyla dünya genelindeki Ermeni nüfusunun, ne kadar olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Buna rağmen bir Ermeni kaynağı dünya üzerinde 10 milyondan biraz fazla Ermeni olduğunu ifade etmektedirler. Buna göre; Ermenistan'da 3.000.000, Rusya'da 2.250.000, ABD'de 1.400.000, Fransa'da 450.000, Lübnan'da 234.000, Suriye'de 150.000, İran'da 100.000 Ermeni vardır.¹⁹

Ermeni Diasporasında Türk Algısı

Diaspora Ermenilerinin Türk algılarının oluşmasında, gerek yazılı kaynakların gerekse yazısız ya da sözlü kaynakların etkisi oldu. Şiirler, romanlar, hikâyeler, anılar, efsaneler her iki unsuru oluşturdular. Bunlardan bir yazılı kaynak türü olan romanlar, Takavor Takavorian tarafından yazılan bir Armenouche adlı romanıyla örneklendirilebilir. Roman da, Fransa'nın Marsilya şehrinde yaşayanlar Ermeni diasporası hakkında önemli bilgiler

yer almaktadır. Jean-Louis Mattie'ye bu eserde, Türklerin barbarlığı, ilkelliği ve hainliği resmettikleri vurgusu yapılır. Türklere yüklenen bu kötü sıfatlar Armenouche'de Türk imajını yansıtacak biçimde şu şekilde hayat bulmuştur:²⁰

“Felaket Ermeni kentin sakinlerinin üstüne indi. Türkler vahşice ilişkilerini değiştirip silahlı güçleri ünlü Ermenilerin evlerinde azıttılar. İlk sınırlı olaylar meydana geldi, ondan sonra da aramalar genelleşti. İlk önce Türk ordularının hezimetinin öcünü almış gibi görünüyordular... Türk askerleri, Hagop Efendi'nin kütüphanesindeki kitaplarını yırtmaktadırlar. ‘Sizden rica ediyorum’ diye bağırıyor Hagop Efendi, ‘bu kutsal kitapları mahvederek bütün bir dini de rezil rüsva ediyorsunuz! Paha biçilmez bir hazineyi katlediyorsunuz.’ Türk subayının sert tavrı onun çıkışını cevapsız bıraktı ve bir el hareketiyle rafları boşalttı.”

Bu paragraf boyunca Türklere değinilen sıfatlar yüklenmeye çalışılırken, Hagop Efendi ile temsil edilen Ermenilerin masumluklarını vurgu yapılmıştır. Diğer bir kaynak çeşidi olan yazısız ya da sözlü kaynakların Türk algısının inşasına katkıları oldu. Sözlü kaynakların Türk algısını oluşturmaya, Kafkas Ermenilerinden olup 1918'deki Bakü katliamına katılanlardan birinin şu ifadeleri örnek gösterilebilir:

“Karların dağları ve ovaları örttüğü uzun kış gecelerinde, her biri birbirinden tecrit edilmiş köylerde zaman geçmek bilmez. Kara kış günlerinden sonra karanlık basınca, akşam yemeği pişirilip yendikten sonra aileler kalan ateşin etrafında toplanır. (...) İşte böyle zamanlarda ana ve babalar, çocuklarına Er-

(17) Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan ve diğerleri, *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, TTK, Ankara, 2006, s.155-156.

(18) Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK, Ankara, 2008, s.87.

(19) Zikredilen ülkelerin haricinde, Arjantin'de 130.000, Avusturya'da 3.000, Avusturya'da 50.000, Belarus'ta 25.000, Belçika'da 10.000, Brezilya'da 40.000, Bulgaristan'da 30.000, Kanada'da 40.615 Ermeni yaşamaktadır. Ayrıca bu kaynaktan Ermeni varlığının sınırlı olduğu ülkelere ve mevcut Ermeni sayılarına dair bilgi de verilmiştir. <http://www.armeniadiaspora.com/population.html>, 02.04.2012.

(20) Jean-Louis Mattie, *Belgelerle Büyük Ermenistan Peşinde Ermeni Komiteleri*, Bilgi Yay., Ankara, 2008, s.87-89.

menistan'ın geleneklerini ve hikâyelerini anlatırlar. Bu hikâyeler, nesillerden beri süregelen ve kurbanları Ermeniler olan zulümlerin ve ezilmelerin hikâyeleridir.. Taribin çok uzun devirlerinden beri Ermenistan, Müslümanlıkla Hıristiyanlık arasındaki savaşın tam ortasında, bunun girdaplaştığı noktada bulunmuştur. Bu memlekette fanatik ve intikamcı bir boğazlaşmanın geçmediği tek bir köy, vadi, dağ geçidi veya dere yatağı bulamazsınız. Bu olayların hatıraları ve dehşeti de acıklı hikâye ve şarkılarla daima ayakta tutulur. Böylece, bu acıklı hikâye, şarkı ve ninnilerle Ermeniler, daba bebekken dağlarına akın etmiş sayısız Türk atlılarının nal seslerini ve Müslümanların savaş haykırışlarını daba annelerini kucağında yetiştirir.. Ermenilerin ne kadar uzun bir süreden beri ezilmiş bir millet oldukları hatırlanır ve geleneklerimiz bilinirse bizim ruh yapımızda kendisini çok kötü bir şekilde belirten esirlik psikolojisi gibi bir şey olduğu düşünülür.. Keza Türkler bahis konusu olduğu zaman bir korku ve nefret geleneğine sahip olmamız gerektiği-yabut daba doğrusu bunların her ikisinin de bizde olduğu-söylenbilir. Bize nesillerimizden miras kalmış bu gelenekler, Türk askerleriyle savaş alanında karşılaştığımızda bizimkilerin cesaretlerini kaybedip paniğe kapılmalarını ve Türk ve Tatarlara [Azeriler] karşı zafer kazandığımız anlarda da intikam hissine kapılıp amansız ve vicdansız hareket edişimizi açıklar.”²¹

Diaspora Ermenilerinin gerek yazılı ve gerekse sözlü kaynakların etkisiyle oluşturdıkları Türk algısı, yine de farklılıklar göstermektedir. Diaspora’da yaşayan Ermenilerin bir kısmının Türklere bakışı, Türklere Ermeniler arasındaki eski dostluğu sergiler niteliktedir. Türkiye’ye bakışları açısından ılımlı olarak nitelendirebilen bu Ermenilerin, radikal Ermenilerle birleştikleri husus Ermenilere “soykırım” yapıldığının her iki tarafça da kabul edilmesidir. Bu durumu Türklere karşı ılımlı bir yaklaşım sergileyen Halep Ermenilerinden H. Sahak, şu sözleriyle ortaya koymuştur:

“Biz Türklerin faydasını gördük zararını görmedik. Sizin suyunuzu Fırat’ın suyunu içiyoruz. İnsan insandır. Türkler 24 Nisan’ı tanısalar iyi olur. O zaman alaka artar, gelip gitmeler olur. Sizin dilinizi halen kullanıyoruz. Kalkınca Ya Allah deyirik. Allah hepimizin Allah’ı. Şeytan İngiliz, Fransız, Amerika ve onun başı Siyonist Yahudi. Adam dünyaya gelmiş insan gibi yaşamak için. İçine düşmanlık girse o başka. Avrupa’ya bak o kadar millet yavaş yavaş birleşiyor. En önemli şey insanlıktır. Onu tutmak için insanlık lazımdır. Kültürün içinde fark yoktur o bizi birleştirebilir.”²²

H. Sahak, bu sözleriyle Ermenilerle Türkler arasında gelecekte ilişkilerde normalleşme yaşanmasını isteyen Ermenilerin varlığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan radikal olarak nitelendirilen Ermenilerin Türk algısının genelde keskin bir nefret duygusuyla yoğrulduğunu söyleyebiliriz. Bu nefreti dışa vurmak ve Ermeni iddialarını yansıtmak için radikal Ermeniler, birçok etkinlik düzenlemekte, çeşitli sahalarda da faaliyet sürdürmektedirler. Bunların arasında 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni tezlerinin de yer aldığı televizyon programları da vardır. Yanı sıra Nazik Armenakyan’ın “Survivors” adlı “soykırımdan kurtulmuş Ermeniler” için açtığı fotoğraf sergisi bu kapsamda ki faaliyetlerden biridir.²³ Ermenilerin bir kısmının Türklere karşı duymuş olduğu nefreti de “Kimi zaman yakınlardaki bir parka gidiyorum. Bazen Türkçe konuşulduğunu duyuyorum. Onlardan o kadar nefret ediyorum ki oradan hemen kaçıyorum.” sözlerinden hatta diasporada yaşayanlardan bazılarının “Bir Türk olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceklerini” ifade etmelerinden çıkarabiliriz.²⁴

(21) Leonard Ramsden Hartill, İnsanlar Böyledir, Baylan Matbaası, Ankara, 1978, s. 106-107; Bayram Kodaman, “Osmanlıdan Günümüze Söзде Ermeni Soykırımı Sorunu”, Rotterdam Kocatepe Camii Konferansı, 03.06.2001.

(22) Hüseyin Çakıllıkoyak, Diaspora’da Ermeni Kimliği Paris ve Halep Örneği, Yeditepe Yay., İstanbul, 2005, s.229

(23) <http://www.armenianow.com>, 15.08.2014.

(24) Donald E. Miller, Louna Touryan Miller, Tanıkların Dilinden Ermeni Soykırımı, Peri Yay., İstanbul, 2006, s.233.

Diaspora Ermenilerinin Sorunları ve Birleştirici Güç Olarak Soykırım İddialarının Sahiplenilmesi

Diaspora Ermenileri, homojen bir yapıya sahip değillerdir. Aksine heterojen bir yapıya sahiptirler. Ermeni diasporası denildiği zaman bu diaspora içine Türkçe, Rusça, Fransızca, İngilizce, Arapça, Farsça gibi çok farklı dilleri konuşan bir milleti almaktadır. Ermeni dili olan Ermenice bile kendi içinde Doğu ve Batı Ermenicesi olmak üzere ikiye ayrılır. Diğer taraftan diaspora Ermenileri, Ermenice öğretiminde de ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Ermeni çocukları, ister istemez yaşadıkları ülkelerin dillerini öğreniyorlar, konuşuyorlar. Bu durum Ermenilerin, Ermeniceden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.²⁵

Ermeniler arasındaki bölünmüşlük kendisini sadece dilde göstermez aynı zamanda mezhepsel anlamda da farklılıklar vardır.²⁶ Ermenilerin tarihi mezhepleri Gregoryan'lıktır. Ermeniler Katolikliği, Ortodoksluğu ve Protestanlığı benimseyerek mezhepsel anlamda da birbirlerinden farklılaşmışlardır. Mezhepsel bölünmüşlüğün yanı sıra kilise ve laikler arasında da bölünmüşlük söz konusudur.²⁷

Ermeni diasporası, Taşnak yönetiminin sona ermesinin ardından yerine Sovyet idaresinin gelmesiyle siyasi açıdan Sovyet yanlıları ve Sovyet karşıtları olmak üzere birbirlerinden ayrıldılar. Siyasi açıdan birbirlerinden ayrılan Ermenilerden Sovyet yanlısı olanlar, Rusya ile birleşmenin Ermenistan'ın geleceği açısından önemli olduğunu savunmaktaydı. Diğer grup Taşnaklar ise, Rusya ile yakınlaşmayı Ermenilerin geleceğine yapılmış ihanet olarak nitelendirmektedir.²⁸

Ermeniler farklı açılardan aralarında sorunlar yaşasalar ve siyasi, mezhepsel v.b konularda birbirlerinden ayrılmış olsalar da özellikle de Türkiye'ye karşı tutumlarında uzlaşabilmektedirler. Bu noktada da soykırım iddiaları ön plana çıkmaktadır. İlimli olarak

nitelendirilen Ermenilerde, Osmanlı sınırlarında yaşananların "soykırım" olarak kabul edilmesi hususunda uzlaşmaktadırlar. Hatta sözde soykırım iddialarının yaşadıkları ülkelerde ayakta kalabilmek için kullandıkları en önemli silah olduğunu söyleyebiliriz. Bu olguyla genç kuşaklara Ermeni olma bilincini, duygusunu aşulamakta ve Ermeni kimliğini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Fransız tarihçi Anahide Ter-Minassian da Ermeni diasporanın büyük bir diaspora olmasının altında "soykırım" gerçeğinin yattığını söylemiştir.²⁹ Ermeni diasporasının hayatta kalmak için kullandıkları 1915 olaylarıyla ilgili iddiaları, bütün Ermenilerin isteklerinin kesişme noktasını oluşturmaktadır. Bu gerçeği H. Levon isimli bir Ermeni şu şekilde ifade eder:

*"Sevkiyatın burada bulunanlar bizler için önemi çok büyük. Burada olmamızın sizlere bir şeyler anlatması lazım. Burada herkes için büyük bir mesele, bu çözülmeye kadar da bunun takipçisi olacağız. Bu insanlar boşuna ölüp gitmiş olmamalı. Neden Türkiye bu gerçeği görmüyor veya görmezden geliyor. Tarihte bunlar olmuş, bizler niye buradayız. Bunları görmezden gelerek Türkiye ne elde etmiş olacak. Tüm dünya bunu kabul etti. Bir siz kabul etmediniz."*³⁰

(25) Diaspora Ermenilerinin dillerinde yaşadıkları erozyon ile ayrıntılı bilgi için bkz: Samim Akgönül, "The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism", *Review of Armenian Studies*, Number 3, Volume 1, 2003.

(26) 1893'te Gregoryan Ermeni sayısı 1,001,465'dir. Bu tarihte Osmanlı'da Katolik Ermeni mevcudiyeti söz konusu değildir. 1905'te Gregoryan Ermeni 1,031,708, Katolik Ermeni 89,040'dır. Bu sayılar 1914'te Gregoryan Ermeni 1,161,169, Katolik Ermeni 67,838'dir. 1893'ten 1914'e kadar ki 21 yıl zarfında Protestan nüfusun 1893'te 36.268, 1905'te 52.485, 1915 yılında ise 65.844'dir. Diğer taraftan bu nüfus verileri belirtilen süreçte Ermeniler üzerinde yürütülen misyonerlik faaliyetlerinde, Hıristiyanlığın bir üyesi olan Katoliklerin diğer bir üye Protestanlara nazaran misyonerlik faaliyetlerinde daha başarılı olduklarını da gözler önüne sermektedir. Bkz: Kemal H. Karpat, "Ottoman Population Records and the Census of 1881-1893", *International Journal of Middle East Studies*, S.9, 1978, s.237-274.

(27) Ermeni diasporası'nın dini açıdan bölünmüşlüğüne bir örnek olması bakımından ABD'deki Ermeni diasporasına bkz: George Byron Kooshian, "The Armenian Immigrant Community of California: 1880-1935", *University Of California*, 2002, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.87-119.

(28) Ermeni diasporası'nın siyasi açıdan bölünmüşlüğüne bir örnek olması bakımından ABD'deki Ermeni diasporası için bkz: Kooshian, s.291-354.

(29) Stephane Dufoix, *Diasporas*, University Of California Press, England, 2008, s.52.

(30) Çakıllıkoyak, a.g.e, s...

Diaspora Ermenilerinin Lobi Kuruluşları ve Faaliyetleri

Diaspora'da yaşayan Ermenilerin ilk lobi faaliyetleri Taşnak, Hınçak ve Ramgavar partileri ve bu partilerin üyeleri eliyle gerçekleşti.³¹ Bu partilerin öncülük yaptıkları lobi faaliyetleri, yine bu partilerin destekleriyle, zaman içinde doğrudan lobi kuruluşlarınca yürütülmeye başlandı ve başta ABD, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde olmak üzere çok sayıda irili ufaklı kuruluş ortaya çıktı. Lobi faaliyeti yürüten başlıca kuruluşlar ve buldukları ülkeler şunlardır:³²

ABD: Massachusetts Amerikan Ermeni Cumhuriyetçiler Kulübü, Amerikan Ermeni Cumhuriyetçiler Konseyi, Amerikan Ermeni Cumhuriyetçiler, Cumhuriyetçi Ermeniler Ulusal Kuruluşu, Amerikan Ermeni Sosyal Kulübü, Amerika Ermeni Asamblesi (Batı Bölgesi Bürosu ve Ermenistan Bürosu), Ermeni Forumu, Ermeni Ulusal Komitesi (Merkez, Batı Bölgesi, Doğu Bölgesi), San Fransisco Ermeni Ulusal Komitesi.

Fransa: 24 Nisan Komitesi, AYP Nor Serund, Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA)

Hay Tad (Fransa, İran, Yunanistan), Kanada Hay Tad Komitesi, Hai Kin & Kuyr Birliği (İran).

Avrupa Ermeni Kuruluşları Forumu (Belçika), Belçika Ermeni Asamblesi, Belçika Ermeni Komitesi, Arjantin Ermeni Ulusal Komitesi, Avustralya Ermeni Ulusal Komitesi, Avrupa, Rusya Ermenileri Birliğidir. Lobi faaliyeti yürüten örgütlenmeler arasında etkili olanları, Avrupa ülkelerinde Avrupa Ermeni İşbirliği Formu (The Forum of Armenian Association in Europe (FAAE), Ermeni Davasını Savunma Komitesi (Comite de la Defence de la Cause Armenian (CDCA)); ABD'de ise, Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (Armenian National Committee of America (ANCA))³³ ve Amerika Ermeni

Asamblesi'(Armenian Assembly of America (AAA))'dir.³⁴

Avrupa ülkelerinde lobi faaliyeti yürüten, Avrupa Ermeni İşbirliği Forumu (The Forum of Armenian Associations in Europe (FAAE)) 1998 yılında Avrupa'da faal olan Ermeni diasporasını bir araya getirmek, diaspora kuruluşları aralarındaki işbirliğini artırarak Ermenilerin hem yaşadıkları ülkelerdeki kimliklerini sürdürbilmelerini hem de Ermenilerin vatandaşlık haklarını daha organize bir şekilde savunmak için oluşturuldu. Aralarında Fransa, Almanya, İngiltere, Avusturya, Rusya, Belçika, Romanya'nın da içinde yer aldığı 21 ülkeden, 30 kuruluşu bir çatı altında topladı. Lobi faaliyeti yürüten bu çatı organizasyonun en önemli gayelerinden biri, 24 Nisan ve diğer Ermeni talepleriyle ilgili Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci sırasında mesafe kat edebilmektir. Yine bu süreç zarfında yürütülecek lobi faaliyetleri ile Türkiye'nin 1993'ten beri kapalı tuttuğu Ali-can sınır kapısının açılmasını ve Türkiye'nin Ermenistan'a uyguladığı ambargonun sona erdirilmesini hedeflemişlerdir.³⁵ Diğer lobi kuruluşu Avrupa Ermeni Davasını Savunma Komitesi (Comité Européen de la Cause Arménienne), 1965 yılından Taşnaksütyun Partisi'nin girişimleriyle örgütlenen Ermeni Davasını Savunma Komitesi (Comité de Defence de la Cause Arménienne (CDCA))'nin Avrupa kanadı olarak ortaya çıktı. Bu kuruluş, AP'nin 1987'de "Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü Üzerine Karar"ının alınması ve Morillon raporunun Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda kabulünden önce değişiklikler yapılmasında aktif rol oynayarak AB sürecinde Türkiye'yi zor durumda bırakmaya yönelik adımlar attı. FAAE gibi CDCA'nın

(31) Ermeni lobi faaliyetleri, lobi faaliyetinin yürütüldüğü ülkelerin karakterlerine göre farklılık arz etse de lobi faaliyetlerinin temel taşları siyasi parti üyeleridir. ABD'deki Ermeni lobi faaliyetleri için de bu genelleme söz konusudur. bkz: Heather S. Gregg, The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States, 2002, s.9.

(32) Soner Karagül, 20.Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri, Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s.585-588.

(33) <http://www.anca.org/>, 08.08.2014.

(34) <http://www.aaainc.org/>, 08.08.2014.

(35) <http://www.faaeurope.eu/>, 10.08.2014.

Avrupa yapılanması da Ermeniler arasındaki işbirliğinin ve Ermeni kültürünün yaşatılmasının temini için faaliyetler yürütmektedir.³⁶

1972 yılında ülkede yaşayan Taşnak karşıtı ve Ermenilerin önde gelenleri tarafından kurulan Amerika Ermeni Asamblesi (Armenian Assembly of America (AAA)) ve Ermenistan'ın Bağımsızlığı için Amerikan Komitesi (ACIA) olarak faaliyet gösteren, daha sonra ANCA adını alan örgüt ABD'deki en etkin lobi kuruluşlarıdır. Bunlardan ANCA, 1972'ye kadar ABD'de faaliyet gösteren tek lobi kuruluşuydu. Her iki lobi kuruluşu da insan gücü, benzer yapılanmalarla iletişim kurma yeteneği, ekonomik güç, kamuoyu ve siyaseti yönlendirme güçlerine sahip yapılanmalardır. AAA ve ANCA her ne kadar birbirleriyle bazı hususlarda rekabet ve anlaşmazlık içinde olsalar da Ermenistan'ın kalkınması, ABD'nin Ermenistan'a ekonomik yardımda bulunması, ABD yönetiminin Dağlık Karabağ'da Ermeni hâkimiyetini kabullenmesi, Türkiye'ye silah satışının engellenmesi, Ermeni davasının başarıya ulaşması ve ülkede yaşayan soydaşlarının haklarının savunulması, Ermeni kültür ve birlikteliğinin yaşatılması, Ermeni kimliğinin ve bilincinin genç nesillere aktarılması noktasındaki girişimleriyle nihai noktada birleşmektedirler. Her iki yapılanma da 2000'li yılların başından itibaren ekonomik anlamda da güçlenmelerini sürdürmektedirler. Örneğin, Ermeni Asamblesinin 2002 yılı itibarıyla yatırımı 13.134.187 dolardır. Bu iki lobi kuruluşu başta olmak üzere ülkedeki diğer kuruluşların başarılarını gösteren en önemli unsurlar, ABD kamuoyunda sürekli Ermeni iddialarının canlı bir şekilde yer alması, soykırım iddialarını onaylar yasa tasarının Temsilciler Meclisi ve Senato'nun gündemine gelmesidir. Ayrıca her 24 Nisan'da Amerikan Başkanlarının bir konuşma ya da bir bildiri yayınlamaları Ermenilerin yaşadıkları acıları paylaştıkları yönünde açıklama yapmalarıdır. Buna rağmen Ermeni lobileri, sözde soykırım iddiasını ABD'nin en yüksek makamlarında

resmi olarak kabul ettiremedikleri için lobi faaliyetlerini bu hususa yoğunlaştırmışlardır.³⁷

Yukarıda lobi faaliyeti yürüten Ermeni örgütlenmeleri ve faaliyetlerine dair bazı bilgiler aktardık. Son olarak diaspora Ermenileri, yaşadıkları bütün ülkelerde nüfus bakımından sayıları az olsa da lobi faaliyetleriyle, buldukları ülkelerin yönetimlerinin kendi istedikleri yönde kararlar almalarını sağlayacak güce sahiptir. Bu gerçeği, ülke genel nüfusu içinde sayılarının az olduğu ülkelerde istedikleri yönde kararlar alarak ya da soykırım iddialarının tartışılmasını sağlayarak kanıtladılar. Örneğin, 10.000'i bulmayan Belçika'daki Ermeni varlığı, 1998'de "soykırım" kelimesini yasama kararlarına sokmayı başardı. Bu ülkede yaklaşık 140.000 Türk'ün yaşadığı ve ülkenin toplam nüfusunun 10.000.000 civarında olduğu düşünüldüğünde, 1915 Olaylarını Ermeni tezleri doğrultusunda gündeme alılabilecek becerilerini ve ne kadar aktif olduklarını gösterir.³⁸ Ayrıca bu karar, diğer bir yönüyle de Batılı devletlerin Ermenilere verdikleri tarihi desteği de gözler önüne serer niteliktedir.

Sonuç

1915 tarihli tehcir kararının uygulamaya konulmasıyla beraber Ermeni diasporası, önemli diasporalardan biri haline geldi. Bu tarihe kadar yaşanan göçler, sayı ve sıklık bakımından, Tehcir kararının alınması ve uygulanmasıyla gerçekleşen göçlere nazaran, daha az ve daha seyrek. Hatta karakteristik olarak daha iyi koşullarda çalışma ve eğitim alma gibi kaygıların motive ettiği göçlerdir. Tehcir öncesi göçlerin, göç yapısı bakımından keyfi ya da isteğe bağlı göçler kategorisine dâhil olmasına neden olmaktadır. Ermeni göçleri, Tehcir kararıyla artık zorunlu göçler kategorisine girdi. Bütün bu göçlerle

(36) <http://www.cdca.asso.fr/s/index.php?r=0>, 10.08.2014.

(37) Gregg, a.g.m., s.5-13; Şenol Kantarcı, Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007, s.187-188.

(38) Selçuk Gültaşlı, "Belçika Seçimlerine Giderken", *Zaman*, 12 Mayıs 2003.

Ermeniler, diaspora milletleri arasında güçlü ve etkili milletlerden biri oldular. Tehcir hadisesinden 50 yıl sonra, 1965 yılında, ABD, Fransa, Lübnan ve Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarında farklı ülkelerde sözde Ermeni soykırımını anma etkinlikleriyle dünyanın dikkatini diasporalarının üzerlerine çektiler. 1915 yılı ve sonrasında yaşanan olaylarının Ermenilerin yok edilmesine yönelik olduğu iddiasıyla Türkiye aleyhinde propagandaya başladılar. 1965'ten 2000'lerin başlarına kadar, Türkiye'yi milletler arası arenada yalnızlaştırabilmek için başta ABD olmak üzere güçlü devletler nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunma, çeşitli etkinlikler vasıtasıyla dünya milletlerini taraflarına kazanma ve Türklerin aleyhlerine yönlendirme, Ermenistan'a dünyanın daha duyarlı hale gelmesini sağlama noktasında faaliyetlerde bulundular. Özellikle de Türkiye'nin içte ve dışta zayıf olduğu dönemlerde Türkiye aleyhindeki faaliyetlerini sıklaştırdılar. 2015 yılı yaklaşırken de Türkiye'nin zayıflaması ve Türk tezlerini etkin bir biçimde savunamaz hale gelmesi, Türkiye karşıtlarının tamamında olduğu gibi, bu safta yer alan diaspora Ermenilerinin de en büyük dileklerindenidir. Türkiye aleyhinde olan Ermeni lobi kuruluşları, Türkiye ile tarihten gelen Türk- Ermeni dostluğunun devam ettirilmesini isteyen Türk dostu diaspora Ermenilerinin de varlıklarını gölgelemek istemektedirler. Buna karşılık son dönemlerde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın, bir zamanlar Anadolu'da yaşayan unsurlarının tamamının, yaşamayı sürdürdükleri yeni yerlerde Türkiye diasporaları haline getirilmesi yönünde niyeti ve bu doğrultuda Türkiye'nin dış temsilciliklerine talimatları söz konusudur. Bunun yanı sıra Türkiye aleyhtarı, diasporaların faaliyetlerinin minimize edilebilmesi için Türkiye'nin her adımda daha da güçlenmesi, siyasi ittifaklarını artırması, varsa geçmişinin ve bugününün karanlık noktalarının aydınlatılması ve büyük bir medeniyetin varisleri olarak her ne sebeple olursa olsun her göç hadisesinde, göç edenlerin insan olduklarının unutulmaması gerekmektedir.

Kaynakça

Sözlükler

Türkçe Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 2005.

A.S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English*, Oxford University Press, Great Britain, 1974.

Kitap ve Makaleler

AKGÖNÜL, Samim, "The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism", *Review of Armenian Studies*, Number 3, Volume 1, 2003.

AKTER, Ahmet, *Tebcir Öncesi Anadoludan Amerika'ya (1834-1915)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007.

BAKALIAN, Anny, *Armenian Americans From Being To Feeling Armenian*, Transaction Publishers, New Jersey, 1993.

BAUMANN, Martin, "Diaspora: Genealogis Of Semantics And Transcultural Comparison", *Numen*, s.47, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2000, s. 315-316.

BESALEL, Yusuf, *Yabudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2000.

BRAUDEL, Fernand, *Bellek ve Akdeniz Tarih Öncesi ve Antikeçağ*, Metis Yay., İstanbul, 2006.

COHEN, Robin, "Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol.72, No.3. England, 1996, s.507-508.

CLIFFORD, James "Diasporas", *Cultural Anthropology*, Vol. 9, No. 3, 1994, s.303.

ÇAKILLIKOYAK, Hüseyin, *Diaspora'da Ermeni Kimliği Paris ve Halep Örneği*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2005.

DUFOIX, Stephane, *Diasporas*, University Of California Press, England, 2008.

GÜLTAŞLI, Selçuk, "Belçika Seçimlerine Giderken", *Zaman*, 12 Mayıs 2003.

GREGG, Heather S. Gregg, *The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States*, 2002, s.9.

HARTILL, Leonard Ramsden, *İnsanlar Böyledir*, Baylan Matbaası, Ankara, 1978.

KANTARCI, Şenol, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007.

KARAGÜL, Soner, "20.Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri", *Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

KARPAT, Kemal H., "Ottoman Population Records and the Census of 1881-1893", *International Journal of Middle East Studies*, S.9, 1978,

KODAMAN, Bayram, "Osmanlıdan Günümüze Sözcük Ermeni Soykırımı Sorunu", *Rotterdam Kocatepe Camii Konferansı*, 03.06.2001.

KOKOT, Waltraud, Khachig Tölölyan, Carolin Alfonso, *Diaspora, Identity and Religion*, Routledge, New York, 2003.

KOOSHIAN, George Byron, "The Armenian Immigrant Community of California: 1880-1935", *University Of California*, 2002, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.87-119.

KOUYMJIAN, Dickran, "Armenians in the United States, Les Armeniens aux Etats-Unis," *published in a special issue Arménie: 3000 ans d'histoire of Les Dossiers d'Archéologie, Paris*, no. 177, December 1992, s. 136-138.

KURTOĞLU, Ayça, "Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler", *European Journal of Turkish Studies*, 2005, s.10.

MALCOM, M. Vartan, *The Armenian In America*, the Pilgrim press, Boston.

MIRAK, Robert, *The Armenian In America*, St.Martin's Press, New York, 2004.

LAÇİNER, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK, Ankara, 2008.

LAÇİNER, Sedat, *Türk-Ermeni İlişkileri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2004.

MANSEL, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1971.

MATTIE, Jean-Louis, *Belgelerle Büyük Ermenistan Peşinde Ermeni Komiteleri*, Bilgi Yay., Ankara, 2008.

McCHARTY, Justin, *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

MİLLER, Donald E., Lourn Touryan Miller, *Tarıkların Dilinden Ermeni Soykırımı*, Peri Yay., İstanbul, 2006, s.233.

ÖZDEMİR, Hikmet, Kemal Çiçek, Ömer Turan ve diğerleri, *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, TTK, Ankara, 2006, s.155-156.

ROSSE, Roger, "Mexican Migration and The Social Space Of Postmodernism", *Diaspora (1)*, 1991, s.157-167.

SAFRAN William, "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland land Return", *Diaspora 1*, No.1, 1991, s.83.

TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2007.

Tezler

ERSOY, İlhan, "Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul'da Yaşayan Kırım Tatarları'nın Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak "TEPREŞ"" , *Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir*, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.11.

KOOSHIAN, George Byron , "The Armenian Immigrant Community of California: 1880-1935", *University Of California*, 2002, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.87-119.

SCHAHGALDIAN, Nikola Bagrad, "The Political Integration of an Immigrated Community into a Composite Society: The Armenian in Lebanon 1920-1974", *Columbia University*, 1979, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.47.

İnternet Adresleri

<http://www.aaainc.org/>.

<http://www.anca.org/>.

<http://www.armeniadiaspora.com/population.html>

html

<http://www.armenianow.com.http://www.cdca.asso.fr/s/index.php?r=0>.

<http://www.cdca.asso.fr/s/index.php?r=0>,

<http://www.faaeurope.eu/>.